Tulevaisuusvaliokunnan kuuleminen 27.9.2017

Elina Kiiski Kataja

Johtava asiantuntija, Sitra

Aihe:

Sitran megatrendit 2017 ja niiden suhteutuminen EU:n Rooman julistukseen EU:n tulevaisuudesta sekä Suomen kantoihin, teemana villit kortit ja epätodennäköiset skenaariot:

1. **Rooman julistus ja Suomen kannat tiiviisti**
2. **Sitran megatrendit 2017 avattuna (pitkä osio, tämän voi katsoa tiivistettynä myös kalvoesityksestä)**
3. **Villit kortit ja epätodennäköiset skenaariot**

---

1. **Rooman julistus ja Suomen kannat tiiviisti**

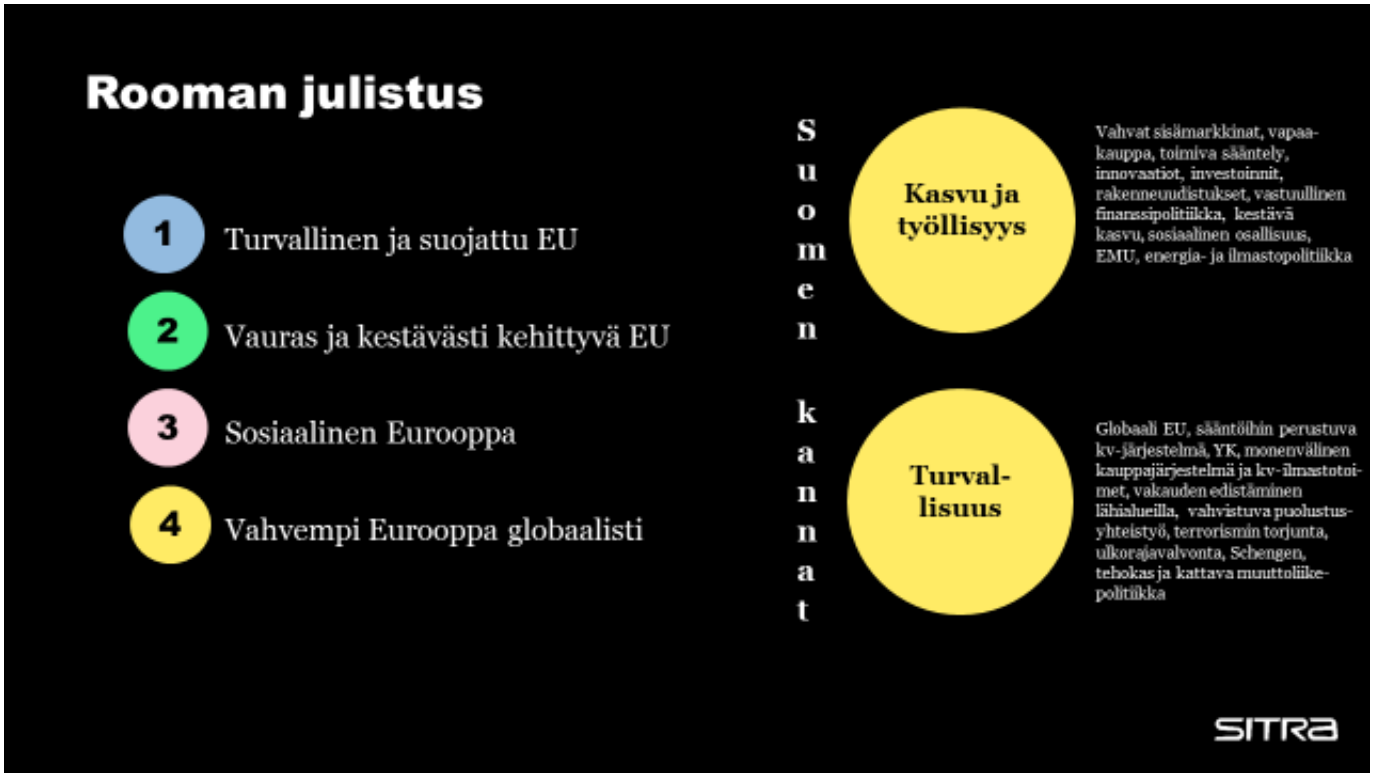

2. Sitran megatrendit vuonna 2017

Megatrendit kuvaavat pitkäkestoisia, suuria, hitaasti muuttuvia ja usein toisiinsa kytkeytyviä ilmiöitä, jotka eivät vanhene tai muutu hetkessä.

Sitran megatrendeissä nostetaan esiin näitä ilmiöitä ja niihin liittyviä Suomen kannalta tärkeitä tulevaisuuskeskusteluja ja polkuja.

Megatrendit 2017

Vuonna 2017 haluamme nostaa esiin 100-vuotiaan Suomen juhlavuoden kunniaksi pohjoismaisen mallin kannalta merkityksellisiä megatrendejä jotka käsittelevät työtä ja toimeentuloa, demokratiaa ja osallisuutta sekä kasvua ja edistystä. Kaikki teemoja, jotka ovat pohjoismaisen mallin tulevaisuuden ytimessä.

Vuonna 2016 käsittelimme megatrendilistallamme ekologista kestävyyttä, teknologian nopeaa kehitystä ja epävarmaa maailmapoliittista tilannetta ja keskinäisriippuvuutta. Nämä megatrendit ovat globaaleja megatrendejä ja edelleen hyvin ajankohtaisia. Näihin globaaleihin megatrendeihin voi tutustua edelleen Sitran verkkosivuilla.

Trendi 1. Työn ja toimeentulon arvoitus

Työn murroksesta on puhuttu pitkään ja teollinen maailma on tuntemattoman äärellä. Teknologian nopea kehitys kuten digitalisaatio, robotisaatio, keinoäly ja automaatio muokkaavat lähes kaikkia tuntemiamme toimialoja. Tällä hetkellä ei kuitenkaan ole selvyyttä siitä, mitä työn murros lopulta tarkoittaa. Julkisessa keskustelussa puhutaan sekä voimakkaasta töiden ja työpaikkojen katoamisesta ja toisaalta mahdollisuuksista uudenlaisen työnteon tapojen kukoistukseen ja uusien teknologian avittamien työpaikkojen syntyyn.

Todennäköisesti tiedämme tulevaisuudesta yhtä vähän kuin 1800-luvulla elänyt ihminen.

Tuohon aikaan oli täysin mahdotonta kuvitella miten esimerkiksi henkilöauton keksiminen muuttaisi ihmisten arkea tai kaupunkeja, tai että tavalliset ihmiset voisivat lentää valtamerien yli tai nousta vaatimattomista oloista maiden johtoon. Näitä ajatuksia vasten on myös helppo nähdä, miten työ on muuttunut. Esimerkiksi sairaanhoitajan tai kirjanpitäjän työt 1800-luvulla ovat olleet jo perustehtävältään samanlaisia kuin nyt. Ammattien harjoittaminen on kuitenkin tieteen ja teknologian myötä muuttunut valtavasti 1900-luvulla. Mitä 2000-luku tuo näihin tuntemiimme ammatteihin mukaan? Mahdollisesti esimerkiksi keinoälyn tai robottiavustajan. Syntyy myös täysin uusia ammatteja ja vanhoja katoaa. Vossikkakuskeja ei enää 1900-luvulla juuri ollut, sen sijaan rekkakuskien ja logistiikan ala avitti globaalin maailmankaupan synnyssä. 2000-luvulla näille aloille todennäköisesti syntyy jälleen täysin uusia töitä itseajavien autojen yleistyessä ja keinoälyn tullessa mukaan logistiikan avuksi.

Elämmekö työn ja toimeentulon paussia?

Historioitsijoiden mukaan teollistumisen alkuvaiheessa uuden teknologian käyttöönotto heikensi monien ammattiryhmien toimeentuloa mutta mahdollisti pidemmällä aikavälillä

paremman elintason niin yksilöille kuin yhteiskunnille. Vuosikymmenten mittaiseen tulojen ja näkymien hyytymiseen viitataan termillä "*Engelsin paussi*". Onko länsimaissa nyt syntymässä samanlainen paussi tai kuoppa?

1800-luvun alussa tuloerot nousivat, koska suurempi osuus tuloista on mennyt omistajille ja pienempi osuus työntekijöille. Tehtiin suuria voittoja, ei investointeja. 1800-luvun alussa näytti että teknologioiden vaikutukset talouteen tulevat olemaan perinpohjaiset, mutta ei ole täysin selvää, minkälaiset. Sama pätee 2000-luvun alussa. Tulot ovat jämähtäneet, keskiluokka pienenee, tuloerot kasvavat, voittoja ei investoida, teknologinen murros jää osittain talouden mittarien ulkopuolelle. Toisaalta saamme paljon hyödykkeitä nyt ilmaiseksi ja tehokkaammin.

Mikäli elämme samankaltaista paussia, on syytä pohtia vakavasti, miten sen vaikutuksia lievennetään ja kuinka paussilta päästään uudelleen käyntiin. Tilastollisessa mittakaavassa ja maailmanhistoriassa 50 vuotta voi olla lyhyt aika, yhden ihmisen elämässä kuitenkin koko työuran ja elämän mittainen tragedia.

Vuonna 2040 haluamme hyvää työtä ja elämää, tai ainakin ihminen on usein pyrkinyt parempaan.

Kyse on siis myös siitä, mitä työltä haluamme ja millaista yhteiskunta tavoittelemme. Jos pystymme teknologian avulla tuottamaan asioita merkittävästi pienemmin kustannuksin kuin aiemmin, voi työ ja tekeminen olla tulevaisuudessa yhtä erilaista kuin jos vertaamme 1800-luvun tehdastyön ja arjen muutosta siihen millaista työtä teemme ja elämää vietämme vuonna 2017. Hyvä esimerkki on käsite teknologisesta deflaatiosta: Digitaalisten palvelujen laaja leviäminen esimerkiksi internetin ja applikaatioiden kautta ei näy tilastoissa fyysisten tavaroiden tapaan tuotannon BKT-määräisenä kasvuna. Kun sähköinen palvelu on kerran kehitetty, sen monistaminen yhä uusien käyttäjien tarpeisiin ei juurikaan lisää kokonaiskustannuksia ja -tuotantoa, mutta palvelu voi lisätä esimerkiksi hyvinvointia, jos se on sitä varten kehitetty. Tämä ns. teknologinen deflaatio selittääkin pitkälti sitä, miksi muun muassa Japanin elintaso ja ihmisten hyvinvointi on kehittynyt positiivisesti viimeisten 20 vuoden aikana ilman BKT:ssä mitattua kasvua. Tämä vaikuttaa myös siihen, miten työn ja toimeentulon maailma ja mittaristo tulevat mahdollisesti tulevaisuudessa muokkautumaan.

Valmiita vastauksia ei ole kenelläkään, mutta hyvä ajatuskoe on pohtia työpäivää vuonna 2040 jossa mukana on keinoäly, virtuaalitodellisuus ja oma kokemuksesi siitä, että elät hyvää elämää. Millainen maailma mielessäsi syntyy?

Erilaiset skenaariot ovat kuitenkin mahdollisia.

Tällä hetkellä kenelläkään ei ole varmoja vastauksia siihen, millainen työn tulevaisuus on. On mahdollista että uusia työpaikkoja syntyykin runsaasti eläköitymisen myötä ja uusien taitojen omaksuminen sekä parempi kohtaanto loksauttavat työmarkkinat kohdalleen. Digitalisaatio ja keinoäly saadaan valjastettua ihmisen avuksi ja työtä tekemällä voi edelleen elää hyvää säädyllistä elämää, työtä riittää edelleen laajoille ihmisjoukoille. Sitä tehdään erilaisia määriä kuin ennen ja myös eri tavalla, voimakkaasti vuorovaikutuksessa muiden kanssa tai virtuaalisesti globaaleissa tiimeissä. Tällaisessa skenaariossa työ on edelleen keskeinen osa elämää.

Toinen paljon pohdittu skenaario on se, että syntyy valtava eriarvoisuus jossa pieni eliitti tekee äärimmäisen tuottavaa työtä ja vielä pienempi eliitti kasaa pääomat itselleen esimerkiksi teknologian ja alustojen omistuksen kautta. Syntyy valtavaa vaurautta, mutta ei työtä. Digitalisaatio ja keinoäly korvaavat paljolti ihmistyön. Tällöin se, miten syntyvää vaurautta jaetaan on koko yhteiskunnan järjestäytymisen ytimessä.

On hyvä muistaa, että skenaariot ovat vain mahdollisia hahmotelmia tulevaisuudesta, ja usein todellisuudessa on nähtävissä piirteitä monista erilaisista tulevaisuuden hahmotelmista ja skenaarioista.

Oli tulevaisuus millainen hyvänsä, tässä ajassa olisi tärkeää:

Helpottaa niiden hätää jotka ovat työelämän muutoksen väliinputoajia ja mahdollisen työn ja toimeentulon pidemmän paussin vaikutukset elämässään tuntevia. Esimerkiksi Sitrassa on tehty paljon töitä viime vuosina työelämän taitekohtien parissa, selvittäen, kehittäen ja kokeillen keinoja, jotka edistävät työn ja tekijän kohtaamisia ja uusien työelämätaitojen kehittymistä. Uusia toimintamalleja on kehitetty esimerkiksi työllistämispalveluihin, ihmisten osaamisen uudistamiseen ja tunnistamiseen sekä tulevaisuuden työn markkinan rakentamiseen.

Tulevaisuuden vauraudenjaon ja toimeentulon pohtimisen tulisi olla politiikan tulevaisuuspohdintojen ytimessä. Riippuen siitä mihin suuntaan yhteiskunta ja työ kehittyvät, olisi fiksua, että politiikan ydintoimijoilla kuten puolueilla ja esimerkiksi työmarkkinajärjestöillä olisi erilaisia strategioita liittyen erilaisiin tulevaisuusskenaarioihin. Jos näyttää että yhteiskunnat eriarvoistuvat työn suhteen hurjaa vauhtia, miten toimitaan? Suomessa on jo tähän liittyen meneillään globaalissa mittakaavassa kiinnostava kokeilu liittyen perustuloon, joka monissa tulevaisuuskeskusteluissa liitetään yhteen tulevaisuuden työn kanssa.

Teknologia mahdollistaa meille todennäköisesti sekä eriarvoistuvan tai vaihtoehtoisesti erinomaisen tulevaisuuden riippuen siitä, millaista yhteiskuntaa haluamme rakentaa. Jos ajatellaan että teollinen aika loi työväenluokan, mikä luokka nyt syntyy? Hyvinvoiva työtä yhdessä digitaalisten apujen kanssa kevyemmin tekevä luokka vai syrjään työnnetty luokka? Digitalisaatio voi mahdollistaa meille molemmat. Mitä valitsemme ja kuljemme kohti valittua tulevaisuutta?

Myös elinikäisestä uuden oppimisesta pitäisi tulla uusi elämän perusasetus kun tulevaisuudessa eliniät pitenevät entisestään. Mikrotutkinnot tai opintotilit voisivat auttaa tässä. Kun aiemmin mittasimme työelämässä tuottavuutta, niin ehkäpä tulevaisuudessa kaiken ytimessä on motivaatio sekä kyky oppia uutta ja hyödyntää teknologiaa.

Trendi 2. Edustuksellisen demokratian puhti on hukassa

Jo usean vuosikymmenen ajan on länsimaissa puhuttu demokratian rapautumisesta tai jopa kriisistä. Äänestysprosentit ja puolueiden jäsenmäärät ovat tasaisesti laskeneet. Kriisitietoiset puheet eivät kuitenkaan ole johtaneet demokratiaa vahvistaviin tekoihin. Edes finanssikriisi tai populismin nousu eivät ole tuoneet uudistuksia. Kunnes vuosi 2016 muutti pelin. Ison-Britannian eropäätös EU:sta, Yhdysvaltojen repivä vaalikamppailu ja Donald Trumpin nousu

presidentiksi uhmaten kaikkia politiikan totuttuja kaavoja ovat nostaneet esiin monia pikaista hoitoa vaativia demokratian kipupisteitä. Toimiakseen demokratia kaipaa vahvistamista, uusia toimintatapoja ja parempaa osallisuuden toteutumista.

Demokratia liittyy moneen yhteiskunnan osa-alueeseen

Demokratian tulevaisuuden pohtiminen liittyy aina voimakkaasti koko yhteiskunnan tulevaisuuden pohtimiseen, sillä demokratia on linkittynyt moneen asiaan. Demokratian ja osallisuuden toteutumisen kannalta olennaisia asioita ovat yleinen hyvinvointi, tasa-arvo, luottamus, koulutus, sosiaalinen pääoma, instituutioiden toimiminen, työllisyys ja talous.

Tasa-arvoisissa ja hyvinvoivissa yhteiskunnissa myös demokratia ja osallisuus toteutuvat paremmin. Suomi on pärjännyt monella mittarilla hyvin demokratian ja yhteiskunnan tilaa tarkastelevissa indekseissä. Pohjoismaisista naapureistamme eroamme kuitenkin matalissa äänestysprosenteissa sekä selvästi huonommassa työllisyydessä ja talouden kasvun hedelmien tasaisessa jakautumisessa.

Demokratian muuttuvat muodot

Kiinnostavaa demokratian tulevaisuuspohdinnan kannalta on muistella miltä kansanvalta vielä 1800-luvulla näytti. Suomessa lainsäädäntövaltaa käyttivät säädyt jotka kokoontuivat Säätytalolla. Teollinen vallankumous kuitenkin muutti yhteiskuntia voimakkaasti synnyttäessään uuden luokan, työväen. Tämän murroksen myötä säätyvalta ja Säätytalo jäivät historiaan ja muuttuivat moderneiksi teollisen ajan joukkopuolueiksi, ja demokratia parlamentaariseksi eduskuntatalolla kokoontuvaksi lainsäädäntövallaksi, edustukselliseksi demokratiaksi. Kiinnostavaa onkin nyt pohtia, mikä on 2000-luvun ”luokka” tai ”sääty” joka määrittää yhteiskunnan koostumusta ja sitä myötä tulevaisuuden hallintovallan muotoa.

Teknologian nopea kehitys sekä globalisaatio ovat suurimmat edustuksellisen demokratian toteutumiseen vaikuttavat muutosvoimat. Teknologian on muuttanut vallan rakenteita olennaisesti, kun ihmisten pääsy tietoon on internetin myötä avautunut. Kiinnostava vertaus vanhasta ja uudesta vallasta on ajatus siitä, että vanha valta on kuin valuuttaa. Sitä oli harvoilla ja kun sitä on saatu, sen käyttöä säännöstellään ja vahditaan mustasukkaisesti. Uusi valta puolestaan on kuin virtaa. Se saa voimansa siitä, mitä useampi siihen liittyy ja se on voimakkaimmillaan kun se tulvii. Molemmilla puolilla usein joko vaarallisesti aliarvoidaan tai naiivisti romantisoidaan toista. Uuden ja vanhan vallan välinen jännite tulee todennäköisesti leimaamaan yhteiskuntien kipuilua ja demokratian kohtaamia uusia haasteita vielä pitkään.

Erilaiset skenaariot ovat mahdollisia

Erilaiset skenaariot demokratian tulevaisuudesta voivat olla hyvin erilaisia.

Positiivisessa skenaariossa pinnan alla jo kuplivat kehityskulut nostavat demokratian uuteen nousuun ja saavat ihmiset liittymään mukaan erilaisiin puolueisiin ja ryhmittymään yhteen ratkomaan maailman vaikeita ongelmia täysin uusin keinoin. Uudet syntyvät liikkeet nostavat asioita ilmiöpohjalta politiikan agendalle ja poliittiseen järjestelmään sorvataan rohkeita innovaatioita tämän mahdollistamiseksi. Suurissa kysymyksissä konsultoidaan reaaliaikaisia

kansalaisraateja ja teknologian mahdollisuudet hyödynnetään yhdessä kasvokkain tapahtuvien keskustelujen kanssa. Keinoäly otetaan hyödyksi ja puolueita ja liikkeitä läpi poliittisen kentän yhdistää halu uudistaa ja avata toimintatapoja.

Pessimistinen skenaario taas voisi merkitä että edustuksellinen demokratia onkin hauraampi kuin kuvittelemme ja kyvyttömyys uudistua rapauttaa sen hyväksyttävyyden. Päättäjät tarraavat entistä kovemmin siihen valtaan mitä jäljellä. Seurauksena tapahtuu aaltoliikettä kohti autoritaarisia vallankäyttöä, poliittista eriytymistä ja yhteiskunnallista levottomuutta. Uudet liikkeet haastavat aggressiivisesti olemassa olevaa järjestelmää ja syntyy vahvaa vastakkainasettelua eliitin ja kansalaisten välille.

On hyvä muistaa, että skenaariot ovat vain mahdollisia hahmotelmia tulevaisuudesta, ja usein todellisuudessa on nähtävissä piirteitä monista erilaisista tulevaisuuden hahmotelmista ja skenaarioista.

Oli tulevaisuus millainen hyvänsä, tässä ajassa olisi tärkeää:

Demokratian suuria haasteita kaikkialla ovat eriarvoistuminen ja luottamuksen rapautuminen. Esimerkiksi tammikuussa 2017 julkaistu konsulttiyhtiö Edelmanin globaali barometri luottamuksesta eri yhteiskunnissa näytti hälyttäviä lukuja. Kaksi kolmasosaa maista, joita barometrissa tutkittiin, oli epäluottamuksen tilassa, kun vuotta aiemmin vain puolet. Barometrissä epäluottamusta mitattiin sillä, uskoivatko vastaajat, että hallitukset, yritykset, kansalaisjärjestöt ja media toimivat oikein. Yleisesti luottamusta pidetään yhtenä tärkeimmistä demokratian toteutumisen edellytyksistä. Toinen tärkeä mittari demokratian kannalta on myös tasa-arvon toteutuminen ja eriarvoistumisen määrä. Useat tutkimukset osoittavat poliittisen vaikutusvallan ja osallistumisen kasautuvan hyväosaisille. Voimakas eriarvoistumiskehitys siten vaikuttaa myös demokraattisen osallistumisen eriarvoistumiseen. Suomi muiden mukana on välttänyt viime vuosien voimakasta eriarvoistumiskehitystä muita OECD-maita paremmin. Trendi kuitenkin on ollut eriarvoistumisen kasvamisen suuntaan. Siksi olennainen kysymys on millainen on tulevaisuus; yhteinen vai jakolinjojen Suomi?

Globalisaation megatrendi on ollut etenkin viimeaikaisten poliittisten keskustelujen ytimessä. Maailmassa on useita häijyjä ongelmia, joita ei voida ratkaista kansallisvaltioiden rajojen sisällä. Globalisaation aiheuttamat hyödyt ja haitat, luonnonresurssien jakaminen sekä ilman, veden ja viljelymaiden puhtaus ovat esimerkkejä aiheista, jotka koskettavat kaikkia maapallon asukkaita. Niihin liittyvät globaalit haasteet on ratkottava. Ihmisten olisi kuitenkin myös paikallisesti koettava, että he voivat aidosti vaikuttaa omaan elinympäristöönsä. Siksi lähidemokratian ja osallisuuden kehittäminen on yhä tärkeämpää. Monet tutkijat ja kansalaisjärjestöt pohtivat ratkaisuja globaalin päätöksenteon parantamiseksi. Nämä ratkaisuehdotukset ansaitsevat todellista huomiota. Lisäksi poliitikkojenkin tulisi avoimesti tarjota omia näkemyksiään globaalien haasteiden ratkaisuista yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Informaatiota pullistelevassa maailmassa asioihin on entistä vaikeampaa löytää suoraviivaisia vastauksia. Enää ei voida ajatella, että viisaus asuu yksin päätöksentekijän päässä. On myös epärealistista kuvitella, että päätöksentekijät automaattisesti lukisivat tuoreimpia tutkimuksia. Tulevaisuudessa päätöksentekijöiden, tiedon tuottajien ja ratkaisujen muotoilijoiden tulisi kokoontua yhteen oppimaan toisiltaan. Kellään ei yksin ole vastauksia maailman polttaviin ongelmiin. Kyse ei ole oppimisesta oppimisen vuoksi, vaan

hyvän päätöksenteon välttämättömästä edellytyksestä. Koko päätöksenteon konsepti on uudistumassa. Sen sijaan, että tehtäisiin kertapäätös asioiden oikeasta tilasta, tulisi ennemmin sitoutua yhteiselle oppimis- ja kehittämismatkalle.

Tällä hetkellä teknologiaan liittyy demokratian näkökulmasta valtava määrä ratkaisemattomia kysymyksiä. Teknologiaosaajien ja päätöksentekijöiden olisi yhdessä ratkottava luovasti sellaisia ongelmia kuten vihapuhe, (ro)bottien tuottama häiritseväksi tarkoitettu verkkosisältö tai disinformaatio ja sillä vaikuttaminen. Algoritmien avaaminen, bottien tuottaman sisällön tunnistettavaksi tekeminen sekä käyttäjäprofiloinnin ymmärtäminen poliittisen vaikuttamisen välineenä ovat aiheita, joiden parissa olisi heti tehtävä perinpohjaista työtä. Sähköposti oli aikanaan spämmäyksen takia vaarassa tulla käyttökelvottomaksi, mutta teknologiayhtiöt kykenivät ratkomaan tämän ongelman. Internetin osalta olisi kyettävä nykyisten ongelmien kanssa samanlaiseen ratkaisukykyyn.

Trendi 3. Talous tienhaarassa

Maailmantalous on madellut pitkässä hitaan kasvun ajassa vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen. Vaikka ilmassa on monia piristymisen merkkejä ja esimerkiksi USA:ssa ja Saksassa on nähty voimakastakin kasvua, on monia syitä jotka tekevät kasvusta haavoittuvaa.

Haavoittuvuus liittyy esimerkiksi tuottavuuden heikkoon kasvuun länsimaissa, ikärakenteeseen, Kiinan epävarmoihin näkymiin sekä helposti maailmantaloutta heiluttelevaan öljyn hintaan. Vielä näitäkin tekijöitä olennaisempaa on se, että luonnonvarojen kestämätön käyttö ja hiilidioksidipäästöt asettavat kasvulle paljon tiukemmat reunaehdot kuin ennen. Yhä laajemmin talouskeskusteluun on noussut kysymys siitä, mitä tarkoitusta varten kasvua oikeastaan tavoitellaan. Yhä enemmän on kiinnitetty huomiota siihen, että talouden pitäisi olla ennen kaikkea keino muiden päämäärien, kuten koetun hyvinvoinnin saavuttamiseksi**.**

Mitä lopulta tavoittelemme, talouskasvua vai hyvinvointia?

Talouskasvun, hyvinvoinnin sekä luonnonvarojen ylikäytön ja päästöjen irtikytkentä on vielä toteutumatta. Hyvä uutinen on, että kahden kolmen viime vuoden aikana maailman hiilidioksidipäästöt ovat kääntyneet hienoiseen laskuun vaikka maailmantalous on kasvanut.

Kuitenkin erityisen kiinnostava kysymys Irtikytkennän näkökulmasta on, miten käy koetun hyvinvoinnin ja talouskasvun irtikytkennän. Voisimmeko voida hyvin myös tilanteessa, jossa talous ei kasva? Tällöin meidän olisi hyväksyttävä, ettei talouskasvu ole yhteiskuntapolitiikkamme ensisijainen tavoite, vaan ainoastaan väline hyvinvoinnin edistämiseen. Tämän lisäksi on tärkeä huomioida, että tuotannon määrälliseen kasvuun perustuva BKT on päivä päivältä huonompi mittari todellisen kasvun saati edistyksen mittaamiseen.

Digitaalisten palvelujen laaja leviäminen esimerkiksi sosiaalisen median kautta ei näy tilastoissa fyysisten tavaroiden tapaan tuotannon BKT-määräisenä kasvuna. Kun sähköinen palvelu on kerran kehitetty, sen monistaminen yhä uusien käyttäjien tarpeisiin ei juurikaan lisää kokonaiskustannuksia ja -tuotantoa, mutta hyvinvointia kylläkin. Tämä ns. teknologinen

deflaatio selittääkin pitkälti sitä, miksi muun muassa Japanin elintaso ja ihmisten hyvinvointi on kehittynyt positiivisesti viimeisten 20 vuoden aikana ilman BKT:ssä mitattua kasvua.

Erilaiset skenaariot ovat mahdollisia

Erilaiset skenaariot demokratian tulevaisuudesta voivat olla hyvin erilaisia.

Voimme jäädä jumiin hitaan kasvun aikaan ja toimintatapoihin emmekä löydä tietä ulos, vaan näivetymme. Kyvyttömyys uudistaa rakenteita jatkuu ja pyrkimys samojen keinojen käyttämiseen taloudessa toistuu ilman että tuloksia syntyy. Tuloksena talous ja sitä myötä hyvinvointi näivettyy hitaasti samaa vauhtia kansalaisten tappiomielialojen kanssa.

Toinen skenaario on, että koetusta hyvinvoinnista tulee tärkein yhteiskuntapolitiikan tavoite. Tässä skenaariossa hyvinvointi kasvaa vaikka talous ei kasvaisikaan. Talous siis kykenee uudistumaan vaikka BKT:n kasvu on matala. Koettu hyvinvointi onnistutaan irtikytkemään päästöistä ja luonnonvarojen liikakäytöstä. Tämä tarkoittaa että ihmiset kokevat voivansa hyvin ja elämänsä mielekkääksi vaikka BKT ei ole pitkiin aikoihin juurikaan kasvanut.

Kolmas skenaario on se, että onnistumme irrottamaan talouskasvun luonnonvarojen ylikulutuksesta ja päästöistä ja voimme nauttia myös talouskasvusta. Teknologinen kehitys ja laajamittainen kulttuurinmuutos mahdollistavat aineettoman hyvinvoinnin ja talouden valtavan kasvun. Useat perushyvälle elämälle välttämättömät palvelut pystytään tuottamaan lähes nollakustannuksin energiantuotannon ja digitalisaation lyötyä itsensä voimalla läpi vuoteen 2040 mennessä. Eletään monessa mielessä yltäkylläisyyden yhteiskunnassa jossa iloa ihmisten elämään tuottavat merkityksellinen tekeminen, toisten ihmisten kanssa oleminen, tiede, taide, viihde, kokemukset ja elämykset.

Neljäs skenaario on se, että haemme kasvua hinnalla millä hyvänsä jonka seurauksena maapallo turmeltuu ja hyvinvoinnin edellytykset kuihtuvat. Tässä skenaariossa talouden rakenteita ei niinkään uudisteta, mutta kasvua onnistutaan silti ylläpitämään ja vauhdittamaan. Tämä tehdään kuitenkin välittämättä maapallon asettamista ekologisista reunaehdoista. Ekologiset huolet kyllä tunnistetaan, mutta niitä ei oteta vakavasti talouskasvun reunaehdoksi. Tämä ei luo yrityksille ja taloudelle insentiivejä uudistua kestävälle pohjalle ja sadan vuoden kuluessa erilaiset ekologiset katastrofit ovat arkipäiväistyneet. Samaan aikaan maapallon jotkut osat ovat muuttuneet elinkelvottomiksi ja ihmiskunta painii sitä myötä valtavien inhimillisten tragedioiden paineessa, kilpailu resursseista on kovaa ja armotonta. Vain hyvin pienen eliitin koettu hyvinvointi on ennallaan.

Oli tulevaisuus millainen hyvänsä, tässä ajassa olisi tärkeää:

Että osaisimme tarkastella taloutta, hyvinvointia ja maapallon kantokykyä fiksuilla mittareilla jotka auttavat meitä haluamiimme tavoitteisiin. Jos ensisijaisena talouden tavoitteena olisi ihmisten koetun hyvinvoinnin lisääntyminen, niin miten talouden onnistumista tällöin mitattaisiin? Esimerkiksi kiinnostava ajatus on että talouden onnistumista mitattaisiin sekä hyvän elämän edellytyksillä kuten ravinnon, puhtaan veden, asumisen, terveydenhuollon ja demokratian saatavuutena ja toisaalta maanpallon kantokykyyn liittyvillä luvuilla kuten ilmastonmuutoksen mittareilla, otsonikadon määrällä, veden saastumisella tai eläinlajien häviämisen mittareilla. Kumpikaan mittareista ei saisi yksilön näkökulmasta vuotaa.

Kiertotalous tulisi nähdä huikeana mahdollisuutena, joka voisi mahdollistaa meille myös talouden kukoistuksen että ekologisen kestävyyden toteutumisen maapallon kantokyvyn rajoja kunnioittaen ja inhimillisten tarpeiden toteutumisen. Hyvinvointi ei lisäänny valmistamalla aina uusia tavaroita. Kiertotalous tarjoaa huikeita mahdollisuuksia, jos kulutuksen sijaan käytämme erilaisia hyödykkeitä palveluina ja lopputuote materiaaleineen päätyy myös kiertoon.

Tämänkaltaisiin tavoitteisiin pääsemiseksi meidän tulisi pystyä sekä globaalilla että kansallisen politiikan tasolla asettamaan kunnianhimoisia tavoitteita ja luoda sääntelyä ja insentiivejä jotta näihin tavoitteisiin päästäisiin. Valtiot ovat tarpeeksi voimakkaita yksiköitä asettamaan itselleen ja yhdessä tämänkaltaisia tavoitteita ja ja käyttämään voimavarojaan niihin pääsemiseksi. Siksi valtioiden, poliitikkojen ja virkamiesten tulisi uskaltaa asettaa yhteiskuntapolitiikalle kunnianhimoisia tulevaisuusvisioita myös talouden, hyvinvoinnin ja ekologisen kestävyyden suhteen.

3. Villit kortit ja epätodennäköiset skenaariot tulevaisuusvaliokunnan kuulemiseen 27.9.2017

Sitran trendityössä ei ole vuonna 2017 tehty taustatyötä erityisesti villien korttien ja mustien joutsenten suhteen. Mahdollisesti vuoden 2018 trendityössä myös näihin aiheisiin tartutaan tiiviimmin, ajatuksenamme on silloin nimittäin koota yhteen heikkoja signaaleja.

Tulevaisuusvaliokunnan kuulemista varten ideoimme ennakointi- ja strategiatiimimme kanssa joitakin villejä kortteja ja epätodennäköisiä skenaarioita, jotka liittyvät asiantuntijoidemme erityisosaamiseen ja liitimme ne trendityömme oheen tulevaisuusvaliokunnan kuulemiseen.

Kasvu ja työllisyys

Uusi finanssikriisi ja Kiinan taantuma:

Kriisi lähtisi löyhän rahapolitiikan pumppaaman kiinteistö- ja osakekuplan puhkeamisesta. Samaan aikaan Kiinassa tapahtuva poliittinen kriisi joka voisi liittyä esimerkiksi presidentti Xi Jingpingin aseman kyseenalaistamiseen voisi johtaa laajamittaisiin levottomuuksiin ja Kiinan talouden romahtamiseen. Nämä kehityskulut voisivat viedä maailmantalouden pitkäkestoiseen kriisiin ja lamaan.

Tyhjenevien alueiden ja katoavien työpaikkojen massiivinen kapina: Kehitys voimistuu entisestään autioittaen ja rapauttaen laajoja alueita kaupunkiytimien ulkopuolella Euroopassa yhä nopeutuvasti. Kaupungit eivät ole halukkaita tukemaan ulkopuolisia alueitaan siinä mittakaavassa kuin se olisi tarpeen ja tämä johtaa laajamittaisiin poliittisiin kriiseihin ja voimakkaaseen vastakkainasetteluun maaseudun ja kaupunkien kesken. Levottomuudet osuvat samoihin aikoihin kuin liikenteen massiivinen automatisointi Euroopassa. Vaikka EU:ssa ja jäsenvaltioissa on suunnattu koheesio- ja sosiaalipolitiikkaa

tukemaan alueiden uudistumista ja ammatillista uudelleen kouluttautumista, osoittautuvat toimet riittämättömäksi ja levottomuudet ja väkivaltaisuuden eskaloituvat ympäri Eurooppaa.

Fossiilikapitalismin jatkumisen aiheuttama talouden nopea romahdus: Kyvyttömyys luopua fossiilisista energialähteistä yhdistetynä talouden kyvyttömyyteen synnyttää sellaisen kierteen, jonka johdosta maailmantalous voisi jopa puolittua. Tämä ajattelu perustuu ajatukseen, että jokainen nouseva celsiusaste maksaisi keskimäärin 1,2 prosenttia BKT:sta vuosisadan loppuun mennessä. Nämä taloudelliset menetykset liittyisivät muutoksiin maataloudessa, myrskyissä ja luonnonkatastrofeissa, rikollisuudessa, kuolleisuudessa ja työvoimassa.

Voimakkaan keinoälyn/yleisälykkyyden nopea syntyminen: Tämä kehitys nopeasti voisi vauhdittaa maailmantaloutta ennen näkemättömällä tavalla, vaikkakaan ei olisi laikaan itsestään selvää, millaisia muita erilaisia vaikutuksia sillä voisi olla ympäröiviin yhteiskuntiin ja talouksiin. Huikeana mahdollisuutena on talouden ja kasvun moninkertaistuminen sekä ratkaisujen löytäminen sellaisiin kysymyksiin, joista ihmiskunta on voinut aiemmin vain haaveilla. Uhkakuvana on, että ihmistä moninkertaisesti älykkäämpi kone toimii ihmsikunnalle tuhoisalla tavalla.

Rinnakkaisen kybervaluutta- ja finanssijärjestelmän aiheuttama mittava disruptio tai kupla: Uudenlaisella verkkovaluutta- ja finanssijärjestelmällä voisi aiheuttaa arvaamattomia seurauksia nykyisenkaltaiselle taloudelle. Vaikka nykyinen finanssijärjestelmä olisi hyvin hereillä uusien valuuttojen ja järjestelmien syntymiselle verkossa, on järjestelmä silti haavoittuvainen verkkorikollisuudelle, hakkeroinnille ja uudenlaille mittaville huijauksille, joihin yhteiskunnan perinteisillä instituutioilla ei ole vielä osaamista vastata. Kybervaluutat ovat myös valine joita rikolliset mielellään käyttävät. Kybervaluuttojen arvo perustuu myös paljolti spekulaatiolle. Jos niistä tulisi dominoiva vaihdon valine se käytännössä tekisi talouspolitiikan tekemisen mahdottomaksi, koska järjestelmä on täysin hajautettu. Kybervaluuttaa ei yleisesti ottaen voi luoda lisää tarpeen tullen koska niiden määrät on päätetty etukäteen protokollassa.

Turval-
lisuus

Ilmastonmuutoksen äkkinäiset seuraukset: Esimerkiksi golf-virran pysähtyminen tai muut luonnonkatastrofit, esimerkiksi tulvat alueilla, joissa ei äärimmäisiin sääilmiöihin ole varauduttu. Tällaiset yllättävät ja äkilliset ilmastonmuutokseen liittyvät katastrofit voivat aiheuttaa merkittäviä vahinkoja ihmisille sekä rakennetulle infrastruktuurille. Lisäksi niiden jälkimainingeissa esimerkiksi tautien leviäminen sekä onnettomuudet voivat olla merkittäviä turvallisuusuhkia.

Afrikan väestönkasvu, ilmastonmuutos ja ihmisten liikkuminen: Vuonna 2050 jo pelkästään Afrikan Nigeriassa on 450 miljoonaa ihmistä, kolmanneksi eniten maailmassa,

enemmän kuin Euroopan unionissa yhteensä. Samaan aikaan Afrikan koko väestömäärä kaksinkertaistuu. Seuraavan vuosikymmenen aikana sadat miljoonat nuoret (miehet) etsivät työtä, tulevaisuutta, paikkaansa ja onneaan koko maailmasta. Hyvin olennainen kysymys Euroopan näkökulmasta onkin, mikä on Afrikan yhteiskuntien ja talouden tilanne jo lyhyelläkin aikavälillä. Mikäli ilmastonmuutos aiheuttaa Afrikassa esimerkiksi joidenkin nyt asuttujen osien muuttumista elinkelvottomiksi, voivat seuraukset olla ennen näkemättömän mittaluokan kansanvaelluksia ja koko maapallon laajuinen haaste uudelleen sijoittautumisen ratkaisemiseksi. Kaikki pohjoismaat ovat harvaan asuttuja. Mitä tämä kehitys tarkoittaa harvaan asuttujen alueiden näkökulmasta?

Ydinasevarustelua rajoittavien kansainvälisten sopimusten pettäminen: Varustelun eskaloituminen muuttaisivat kansainvälisen politiikan dynamiikkaa pelottavalla tavalla. Yhä useammat maat hankkivat taktisia ydinaseita puolustuksensa vakuutuksiksi. Myös EU harkitsisi varustelukilpailun kiihtyessä oman ydinasearsenaalin merkittävää kasvattamista. Jo lyhyellä aikavälillä Yhdysvaltojen ja Pohjois-Korean äärimmäisen jännitteinen tilanne on todellinen uhka ydinaseiden käytön ja maailmanrauhan näkökulmasta.

Separatististen liikkeiden kasvu Yhdysvalloissa ja Euroopassa: Separatismi voisi liittyä sekä ideologisiin että maantieteellisiin konflikteihin. Yhdysvalloissa voisi syttyä alueellisia konflikteja liittyen maan ideologiseen jakautumiseen ja nämä konfliktit saattaisivat levitä myös Eurooppaan. Samaan aikaan EU:ssa sisäiset alueelliset kipupisteet voivat eskaloitua konflikteiksi ja asettaa EU:n vaikeaan asetelmaan, jos esimerkiksi Katalonian itsenäisyyshaaveet johtavat konfliktiin emävaltion ja maakunnan välillä tai jos Iso-Britannian lähtö Euroopan unionista sytyttää kipinöitä uudestaan Pohjois-Irlannissa.

Edustuksellisen demokratian kriisiytyminen ja uusien järjestelmien syntyminen: Edustuksellisen demokratian taantuminen johtaa jonkin EU-maan vaalien yhteydessä äänestysaktiivisuuden laskemiseen lähelle kahtakymmentä prosenttia. Tämä aiheuttaa maassa laajamittaisen uudistusprosessin, jossa käyttöön otetaan kansalaisvelvollisuuteen perustuvat deliberatiiviset kansalaispaneelit sekä perinteisen edustuksellisuuden lisäksi kiintiö arvalla valituille edustajille. Nämä uudistukset leviävät myös monissa muissa EU-maissa. Osa maista ei lähde uudistuksiin vaan pitää sinnikkäästi edustuksellisen järjestelmän ennallaan, ja tämä synnyttää internetin ja sosiaalisen median avulla kapinamielisiä uusia puolueita, jotka ottavat perinteisen edustuksellisen demokratian panttivangeikseen vaalien kautta. EU joutuu ottamaan kantaa uudistuksiin myös itsenäisenä toimijana omalta kohdaltaan. Järjestelmä ja demokratia uudistuvat, mutta maat ovat eritahtisia ja uudituminen synnyttää myös taantumisen vastatrendin.